

Н. В. Куряча,
старший викладач, кафедра фінансів, Дніпропетровський
національний університет імені Олеся Гончара

ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ ДОСЯГНЕННЯ СВІТОВОГО РІВНЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті зроблено порівняльний аналіз стану громадян пенсійного віку різних країн світу, виявлено недоліки системи пенсійного забезпечення в Україні. З використанням апарату емпіричного дослідження показано шляхи поліпшення ситуації, що склалась у системі пенсійного забезпечення в Україні.

The comparative analysis of the state of citizens of retirement age from different countries in the world is done in the article, the lacks were found out in the system of the pension providing in Ukraine. With the use of vehicle of empiric research the ways of improvement of situation which was folded in the system of the pension providing in Ukraine are investigated.

Ключові слова: пенсійне страхування, пенсійне забезпечення, система пенсійного забезпечення, солідарна система пенсійного забезпечення, пенсія.

ВСТУП

Пенсійне забезпечення у різних країнах світу має свої шляхи розвитку. У таких країнах, як США, деякі країни Латинської Америки, Португалія, Германия, Австрія, Бельгія, Франція, Греція, Швеція та ін. розвинута змішана система пенсійного забезпечення. Чилі, Перу, Аргентина, Колумбія та Казахстан користуються накопичувальною моделлю пенсійного забезпечення. Росія та Польща мають трьохрівневу систему пенсійного забезпечення. Аспекти цього питання досліджувались у роботах багатьох науковців, таких як Лубін О., Мних А., Маних М., Сазонець О., Талізін А., Четиркін Є., Кабалкін С. [3–8]. Створення нової системи пенсійного забезпечення закріплено у Законі України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" [1], Законі України "Про недержавне пенсійне забезпечення" [2]. Основними ідеями цих законів є необхідність реформування існуючої солідарної системи пенсійного забезпечення.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Задачею даної статті є дослідження рівня пенсійного забезпечення громадян України у порівнянні з громадянами інших країн, виявлення шляхів покращання фінансового стану українців, що завершили трудову діяльність за допомогою введення нових методів нарахування пенсії, при використанні досвіду провідних країн світу та країн, що намагаються слідувати основним досяг-

ненням розвинутих країн у цій сфері. Для дослідження цього питання необхідно було використати емпіричні методи дослідження, серед яких: метод обробки результатів анкетування з використанням статистичних показників середнього, стандартного відхилення, ексцесу, асиметрії, метод дисперсійного аналізу за Фрідменом [10].

РЕЗУЛЬТАТИ

Досліджуючи питання розвитку пенсійного страхування у світі, необхідним було обґрунтувати потребу використання досвіду інших країн світу для створення умов подальшого реформування системи пенсійного забезпечення України. Як свідчить аналіз рівня життя пенсіонерів розвинутих країн, вони мають достойні умови життя у пенсійному віці. У табл. 1 наведені основні макропоказники обсягів пенсійного забезпечення в розвинутих країнах Європи та в Україні. Як показує аналіз даних табл. 1, низькі пенсії в Україні — це наслідок дуже низького рівня ВВП, який навіть у 2008 році не досяг рівня ВВП України 1990 року (у порівняльних цінах). З таблиці видно, що у процентному співвідношенні до ВВП пенсія має приблизно таку ж величину, як у країнах Європи. Але приймаючи до уваги той факт, що ВВП в Україні набагато нижчий, ніж у

європейських країнах, можна зробити висновок, що рівень фактичної пенсії дуже низький. Якщо в розвинутих країнах громадяни, отримавши таку пенсію, можуть вести життя на належному рівні, то наші громадяни далеко не завжди можуть дозволити собі навіть товари першої необхідності.

За допомогою методу анкетування було зроблено дослідження того, наскільки вистачає пенсії українським громадянам, щоб вести гідне життя. Респондентами стали громадяни України різного віку, статі та різних професій, які володіють питанням пенсійного забезпечення в країні та світі. Більшість з них є економістами за спеціальністю і більш досконало розуміють тематику дослідження. Для цього було складено перелік товарів та послуг, якими першочергово користуються українці у повсякденному житті. Таким чином, питання анкети було сформульовано у наступному вигляді:

"Як Ви вважаєте, чи вистачає пенсії для отримання наступних послуг та купівлі товарів?"

1. Комунальні послуги.
  2. Продовольчі товари.
  3. Промислові товари.
  4. Побутова техніка.
  5. Медичне обслуговування.
  6. Транспортні послуги.
- Варіанти відповідей наступні:
1. Вистачає з лишком.
  2. Вистачає.
  3. Вистачає не завжди.
  4. Не вистачає.

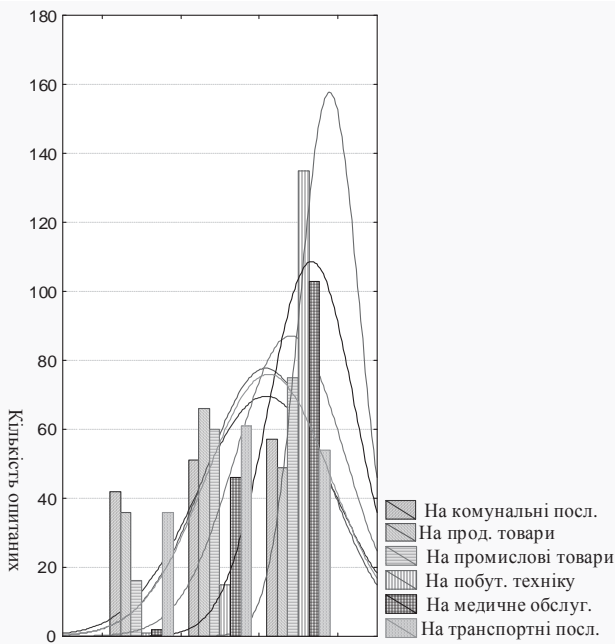
За допомогою програми STATISTICA було отримано результати статистичної обробки в графічному вигляді (рис. 1).

Як видно з рисунку, більшість респондентів відповіла, що пенсії вистачає, але не завжди на комунальні послуги, продовольчі товари та транспортні послуги. Графіки зміщені вправо. На промислові товари пенсіонери витрачають ще менше грошей. Ще більш проблемним стає використання медичного обслуговування (графіки розташовані ще правіше). І найбільш проблемним стає придбання побутової техніки (праві-

Таблиця 1. Видатки на соціальний захист та пенсії за віком у відсотках до ВВП станом на 2007 рік [9]

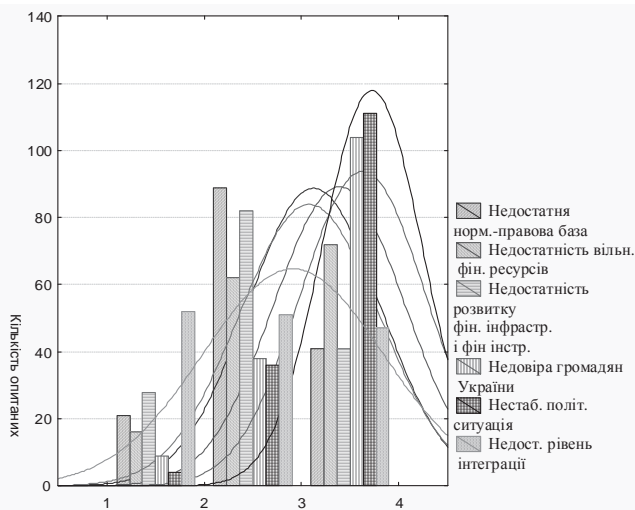
Країна	Витрати на пенсії за віком (% від ВВП)
Бельгія	8,6
Данія	10,6
Франція	10,2
Німеччина	7,6
Греція	10,6
Ірландія	5,0
Італія	11,5
Люксембург	8,6
Голландія	9,8
Португалія	5,5
Іспанія	6,4
Великобританія	10,0
Середній показник:	8,7
Україна	9,0

Джерело (крім України): Комісія Європейського Союзу.

Рис. 1. Визначення достатності пенсій на різні товари та послуги

- 1 — вистачає з лишком,
- 2 — вистачає,
- 3 — вистачає не завжди,
- 4 — не вистачає.

Рис. 2. Визначення явищ, які заважають розвитку пенсійного страхування в Україні

- 1 — зовсім не заважають;
- 2 — майже не заважають;
- 3 — відчутно заважають;
- 4 — сильно заважають.

Таблиця 2. Статистичні показники оцінок того, чи вистачає пенсії на придбання вказаних товарів та послуг

	Середнє	Мінімум	Максимум	Стандартне відхилення.	Асиметрія	Екцес
1. Комунальні послуги	3,073333	1,000000	4,000000	0,859972	-0,39895	-0,93581
2. Продовольчі товари	3,072848	1,000000	4,000000	0,775451	-0,30094	-0,79321
3. Промислові товари	3,384106	1,000000	4,000000	0,691481	-0,80110	-0,04243
4. Побутова техніка	3,880795	1,000000	4,000000	0,381701	-4,12191	22,41233
5. Медичне обслуговування	3,655629	1,000000	4,000000	0,554333	-1,83301	4,97977
6. Транспортні послуги	3,105960	1,000000	4,000000	0,792905	-0,35451	-0,87160

ший графік). Це підтверджують і значення середнього (табл. 2), (найбільше середнє наближується до значення 4 у пункті, де розміщено питання щодо можливості придбання побутової техніки (Середнє = 3,880795) для питання щодо придбання на пенсію продовольчих товарів (Середнє = 3,072848). На зміщення в сторону більшості відповідей до варіанту "Не вистачає" вказують і від'ємні значення асиметрії. На найбільше зміщення графіку вправо вказує значення асиметрії для питання про те, чи вистачає пенсії на придбання побутової техніки (асиметрія = -4,12191). Проведене порівняння оцінок за допомогою дисперсійного аналізу за Фрідменом показало, що відмінності в оцінках респондентів статистично достовірними. Значення критерію $\chi^2=259,2120$, рівень значимості $p<0,00000$.

Звісно, що у розвинутих країнах пенсії вистачає не тільки на придбання необхідних продовольчих, промислових товарів користування медичним сервісом, транспортними послугами, але й на проведення достойного відпочинку, включаючи обслуговування розвинутими туристичними фірмами. У нашій дійсності поки що це не може бути здійснено через низку проблем. Для виявлення проблем найвищого ступеня було складено питання анкети у наступному вигляді:

"Оцініть, будь ласка, в якій мірі наступні явища заважають розвитку пенсійного страхування в Україні?":

1. Недостатня нормативно-правова база.

2. Недостатність вільних фінансових ресурсів у країні.

3. Недостатність розвитку фінансової інфраструктури і фінансового інструментарію.

4. Недовіра громадян України до недержавних фінансових інституцій у довгостроковій перспективі.

5. Нестабільна політична ситуація в країні.

6. Недостатній рівень інтеграції у світову систему.

Варіанти відповідей наступні:

1. Зовсім не заважають.
2. Майже не заважають.
3. Відчутно заважають.
4. Сильно заважають.

Обробку питання отримано у графічному (рис. 2) та табличному вигляді (табл. 3).

Проаналізувавши рівні системи пенсійного страхування у світі, можна зробити висновок, що сучасною тенденцією розвитку пенсійних систем є інтеграція розвитку пенсійного страхування і солідарного пенсійного забезпечення. З цього приводу необхідно було дослідити питання можливих шляхів цього заміщення в нашій країні. Тож, наступним питанням до респондентів було питання: "Яким чином, на Вашу думку, можливе проведення інтеграції розвитку пенсійного страхування і солідарного пенсійного забезпечення в Україні?":

1. Одностайне заміщення переважної солідарної частки пенсійного забезпечення недержавним пенсійним страхуванням.

2. Багаторазове поетапне заміщення переважної частки солідарного пенсійного забезпечення недержавним пенсійним страхуванням.

3. Поступове заміщення солідарного пенсійного забезпечення державним пенсійним страхуванням із одночасним еволюційним розвитком недержавного пенсійного страхування.

Варіанти відповідей були наступні:

1. Практично неможливе.
2. Маловірогідне.
3. Достатньо можливе.
4. Найбільш можливе.

У результаті проведених статистичних розрахунків отримали результати, представлені в табл. 4.

Проаналізувавши результати статистичної обробки результатів анкетування, бачимо, що більшість респондентів схиляється до того, що найбільш можливим є поступове заміщення солідарного пенсійного забезпечення державним пенсійним страхуванням із одночасним еволюційним розвитком недержавного пенсійного страхування (середнє = 3,098684, асиметрія = -0,725725), а маловірогідним є одностайне заміщення переважної частки солідарного пенсійного забезпечення недержавним пенсійним страхуванням (середнє=1,960526, асиметрія= 0,437405). Проведене порівняння оцінок за допомогою дисперсійного аналізу за Фрідменом показало, що відмінності в оцінках респондентів є статистично достовірними. Значення критерію $\chi^2=123,1078$, рівень значимості $p<0,00000$.

Таблиця 3. Статистичні показники дослідження явищ, які заважають розвитку пенсійного страхування в Україні

	Середнє	Мінімум	Максимум	Стандартне відхилення.	Асиметрія	Експес
1. Недостатня нормативно-правова база	3,112583	1,000000	4,000000	0,678656	-0,53062	0,628008
2. Недостатність вільних фінансових ресурсів у країні	3,373333	2,000000	4,000000	0,671037	-0,60668	-0,675929
3. Недостатність розвитку фінансової інфраструктури і фінансового інструментарію	3,066225	1,000000	4,000000	0,718042	-0,42720	0,023394
4. Недовіра громадян України до недержавних фінансових інституцій у довгостроковій перспективі	3,615894	1,000000	4,000000	0,641466	-1,74873	3,049676
5. Нестабільна політична ситуація в країні	3,708609	2,000000	4,000000	0,511070	-1,51914	1,410944
6. Недостатній рівень інтеграції у світову систему	2,900000	1,000000	4,000000	0,925043	-0,31451	-0,898161

Таблиця 4. Статистичні показники дослідження шляхів інтеграції розвитку пенсійного страхування і солідарного пенсійного забезпечення в Україні

	Середнє	Мінімум	Максимум	Стандартне відхилення.	Асиметрія	Експес
1. Одностаїне заміщення переважної частки солідарної пенсійного забезпечення недержавним пенсійним страхуванням;	1,960526	1,000000	4,000000	0,820931	0,437405	-0,530667
2. Багаторазове поетапне заміщення переважної частки солідарного пенсійного забезпечення недержавним пенсійним страхуванням;	2,493421	1,000000	4,000000	0,736887	-0,178309	-0,274744
3. Поступове заміщення солідарного пенсійного забезпечення державним пенсійним страхуванням із одночасним еволюційним розвитком недержавного пенсійного страхування.	3,098684	1,000000	4,000000	0,843831	-0,725725	-0,011321

ВИСНОВКИ

У статті виявлено, що хоча у процентному співвідношенні до ВВП розмір пенсії достатньо великий порівняно з розвинутими країнами, але фактично його не вистачає для того, щоб вести належне життя. З використанням статистичного апарату показано, що дійсно пенсії не вистачає навіть на придбання товарів та послуг першої необхідності. Виявлено чинники, які справляють найбільші перепони для створення сприятливих умов функціонування системи пенсійного страхування, а саме, нестабільна політична ситуація в країні, недовіра громадян України до недержавних фінансових інституцій у довгостроковій перспективі. Також в результаті емпіричного дослідження показано, що переважна більшість опитаних наполягає на поступовому заміщенні солідарного пенсійного забезпечення державним пенсійним страхуванням із одночасним еволюційним розвитком недержавного пенсійного страхування

Література:

1. Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування". — Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2003. — № 49—51, ст. 376. (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 1878-IV від 24.06.2004, ВВР, 2004, N 49, ст.528 № 2153-IV від 04.11.2004, ВВР, 2005, № 2, ст.42 № 2287-IV від 23.12.2004, ВВР, 2005).
2. Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" — Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2003. — № 47—48, С.372. (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 3201-IV від 15.12.2005, ВВР, 2006, № 13, ст. 110).
3. Лубін О. Пенсійне забезпечення в Україні та його розвиток // Страхова справа. — 2003. — № 1 — С. 18—23.
4. Мних А. Необхідність и сутність пенсійного страхування // Економіка. Фінанси. Право — 2004. — № 1 — С. 29—40.
5. Мних М. Особливості пенсійного страхування в Україні // Економіка. Фінанси. Право — 2000. — № 4. — С. 21—26.
6. Сазонець О. М., Прилипко Н. В. Шляхи вдосконалення пенсійної реформи // Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. — Вип. 241: в 5 т. — Т. 5. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. — С. 1013—1018.
7. Талізін А.В. Аналіз пенсійної реформи в Україні // Україна Business — 2004. — № 6. — С. 18—23.
8. Четыркин Е. Кабалкин С. Мировой опыт реформирования пенсионных систем // Вопросы Экономии. — 2000. — № 8. — С.121—130.
9. Видатки на соціальний захист та пенсії за віком у відсотках до ВВП станом на 2007 рік — <http://www.forINSURER.com.ua> — Журнал про страхование forINSURER.com, 2009.
10. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Сидоренко Е. В. — СПб.: ООО "Речь", 2000. — 350 с.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2009 р.